

A feminista tanulmányok határátlépései

(Feministická studia na hranici)

A cseh és szlovák feminista tanulmányok 2. konferenciája

A brünni Masaryk Egyetem Szociális Tanulmányok Kara, a prágai Károly Egyetem Humán Tudományok Karának Társadalmi Nemi Tanulmányok Tanszéke, a pozsonyi Comenius Egyetem Bölcsészkarának Társadalmi Nem Központja, valamint a Cseh Tudományos Akadémia Szociológiai Intézetének Gender és Szociológia Részlege és a Nő és a Tudomány nevű Nemzeti Központja közös rendezésében került sor a cseh és szlovák feminista tanulmányok második konferenciájára 2011. november 3-án és 4-én.

Az első konferenciához kapcsolódva (amely 2005-ben volt) a 2011-es rendezvény célkitűzései között a legfontosabb a csehországi és szlovákiai feminista diskurzus és kutatás aktuális helyzetének feltérképezése volt. Ezen túl pedig teret adott a különféle feminista törekvések párbeszédének, külön figyelmet szentelve a társadalmi nem mint analitikus kategória interdiszciplináris jellegének, mivel ennek jelentése a hagyományos tudományos diszciplínák határait túllépi.

A konferenciát a szervezők egy olyan dialógus alapjaként, kiindulópontjaként hívták össze, amely a különféle diszciplináris, konceptuális és episztemológiai szempontok között játszódik le. A tudomány, a művészet, az oktatás, a munkapiac, a politika, a médiumok feminista megközelítését, valamint a gender, az osztály, a szexualitás és az etnicitás kapcsolatát és összefüggéseit is feltérképezheti. Éppen ezért lett a címe a határ és a mögötte és rajta kívül eső hely és tér.

A konferencia résztvevői a következő témákat dolgozták fel: a tudományágak és szakok közötti határok és átfedések, a módszerek és metodológiák közötti határok és szinergiák, a nyilvános és a magánszféra határai és átfedései, a Kelet és a Nyugat, a Dél és az Észak közötti határok, a társadalmak belső határai és a köztük levő összekapcsolódások, a társadalom képviselőinek és szerkezetekének kölcsönös összefonódásai, a tudat és a tér határai és ezek átlépései, a valóság és a kritikai közötti átfedések, az aktivizmus és a tudomány közötti határ, a mindennapi és a szakmai tudás átfedései és határai, a normalitás határai és e határok kitolása, a hasznos és a haszontalan tudás határai, az objektív és a szituatív megismerés lehetőségei, valamint maguk a határok, őrzésük és ledöntésük összefüggései.

A két nyitóelőadást ANN SNITOW, neves angol feminista irodalomtudós és GERLINDA ŠMAUSOVÁ, a Saarbrückeni Egyetem szociológus professzora, a feminista episztemológia neves kutatója tartotta. A kétnapos rendezvényen több mint hatvan előadás hangzott el, több blokkba osztva a témák sokrétősége miatt. Álljon itt csak néhány a sok közül: a hatalom és a kiszolgáltatottság hierarchiája, a szituált tudományos megközelítési mód és annak kritikája, a legális és illegális határai, az identitás megalkotása és reprezentációja, a szöveg mint az emlékezet alakítója, a reprodukció mint szociális jelenség, az iskola és a család a határ előtt.

Az előadások mindegyikét szinte lehetetlen bemutatni, ezért csupán néhány kiemelten érdekes témát ismertetek.

ALICE ČERVINKOVÁ *A nevetés feminista politikái* (Feministické politiky smíchu) című előadása Isabelle Stengers „Another Look: Relearning to Laugh“ (2000) című írásából indul ki, amely arra szólít fel, hogy a tudományos kutatást az érdeklődés szempontja felől közelítsük meg. Stengers kritikus álláspontra helyezkedik azon feminista elmélet-írókkal szemben, akik szerint a racionalitás és az objektivitás a tudományos kutatás meghatározó aspektusa. Nem utasítja el az objektivitást és a racionalitást, de a tudományt olyan térként mutatja be, amelyben helyet kap a megbízható tudás és az érdeklődés (izgalom, öröm, meglepetés és nevetés).

JANA CVIKOVÁ, az SZTA Irodalomtudományi Intézetének doktorandusza és az Aspekt feminista szervezet egyik alapító tagja előadásában azt kutatta, milyen nemkonceptciók alakulnak ki a szlovák irodalomkritikában. Leszögezte, hogy az utóbbi évtizedek szlovák irodalomkritikájában egyre gyakoribbak az irodalmi mű szerzőjének nemére való utalások. A női irodalom vagy női írásként meghatározott művek afféle nők által írt irodalom határait próbálják meghatározni. Ez a nemi szempontú besorolás azonban tulajdonképpen nem tudatos, és csupán egyetlen szempontra szűkíti le a mű meghatározását, ami gyakran értékelésének kárára válik. Ezzel összefüggésben a kritikusok kiemelik, hogy a szerzőnő a nem és a nemi sztereotípiák stb. problémáját dolgozza fel. Cviková a nem különféle definíciói és kategóriái közül Joan Wallach Scott feminista történész kulcsfontosságú tanulmányának meghatározásait használta fel (a társadalmi nem mint a történelmi analízis hasznos kategóriája). Azt vizsgálta, vajon a szlovák irodalomtudomány és -kritika használja-e a társadalmi nemet olyan analitikus kategóriaként, amely elég erős ahhoz, hogy megváltoztassa a megszokott paradigmákat.

EVA KALIVODOVÁ a fordítás genderszempontjairól értekezett. Vajon részt vesz-e a gender a fordítás folyamatában és az erről való gondolkodásban? – teszi fel a kérdést. Sokéves fordítói munkájából kiindulva a fordításnak azon meghatározó faktoraira összpontosít, amelyek összefüggésbe hozhatók a fordító nő és/vagy férfi nemével. A nemi identitás hatásai nagyon eltérők lehetnek attól függően, hogy a fordító személy nemi identitása hogyan jelenik meg. A szövegben elfogadott kulturális normaként vagy a konfrontálás eszközeként a kulturális normarendszerrel szemben, továbbá hogy a fordítás folyamatában formálódik-e meg, s éppen abban talál-e új lehetőségeket. A tanulmány különféle szövegek (irodalmi és nem irodalmi) fordításait elemzi, alapvető célja pedig annak kutatása volt, miként változik és alakul a nemi identitás a fordítás folyamatában.

MAĐAROVÁ ZUZANA *A politikai szubjektumok a gyengéd forradalomban* címmel a forradalomban részt vett nőkkel folytatott beszélgetések narratív analízisét készítette el. Azokat a folyamatokat figyelte meg, ahogyan a nők ma pozicionálják a 21 évvel ezelőtti aktív részvételüket valahol a nyilvános és a privát szféra között, s ezáltal határokat alakítanak ki, valamint dekonstruálnak ezek között. A nők láthatatlanná tételének különféle mechanizmusaira utalnak a 1989. novemberi események folyamatában, valamint a történetírás folyamatában is, s mindezt összefüggésbe hozzák a nők alacsony részvételével az ún. nagypolitikában.

LIBORA OATES-INDRUCHOVÁ, a brünni Masaryk Egyetem docense és a feminista irodalomtudomány kiváló művelője előadásában arról a mítoszról fejtette ki nézeteit, amely szerint a feminista gondolkodás az 1989-es változások után került nyugati hatásra

cseh környezetbe. Amellett érvel, hogy ez a tézis az egész huszadik század folyamán folyamatosan jelen volt. Az előadás a már publikált történelmi munkák mellett egy empirikus kutatás eredményeire is támaszkodik, amelyet A társadalmi nemek kultúrájának változása cseh környezetben 1948–1989 között címmel végeztek el. Annak az általános nézetnek az ellenére, amely azt mondja, hogy a szocialista időszakban nem létezett feminista diskurzus, ez az új kutatás kimutatta, hogy ez nem igaz. A háború utáni időszak női esélyegyenlőségi követeléseivel kapcsolódva a 60-as években el kezdődött egy a nemi szerepekről szóló párbeszéd, éppen az angol–amerikai feminizmus második hullámával egy időben. Ezt a folyamatot ugyan erőszakkal megszakították a normalizáció idejében, de a feminista gondolkodáshoz hasonló eszmék tovább hatottak. Ennek bizonyítéka az a tény, hogy az 1989-es fordulat után a cseh feminista kutatók más társadalomtudományi irányzatokkal szemben (mainstream szociológia, kultúrakutatás, posztstrukturalista irányzatok) azonnal kapcsolódni tudtak a nemzetközi feminista diskurzushoz.

SZAPU MARIANNA a pozsonyi Comenius Egyetem BTK Filozófiai Tanszékének docense a feminista episztemológia elismert szakembere. *A feminista kutatás és az indoklás stratégiái* címmel az objektív és a szituált megismerés közötti különbségről értekezett. A hangsúlyt a feminista kutatás néhány metodológiai és episztemológiai kérdéseire helyezte, amelyeket azon fogalomhálózat kontextusában helyezett el, amely az objektivitás, a szituáltság és a pozicionáltság fogalmaiból tevődik össze.

IVA ŠMÍDOVÁ, a brünni egyetem szociológiai karának oktatója a reprodukciós orvoslás: a hatalom és a maszkulinitás hegemoniájának hatalmáról értekezett. Az előadás a gender reprodukálására fókuszált a reprodukciós orvoslás terén. A „fehér férfi” autoritatív tudására és kétségbevonhatatlan hatalmára helyezi a hangsúlyt, mégpedig a cseh születészet aktuális helyzetére – a gyakorlatban, a szülés és az orvosi személyzet szimbolikus reprezentációjával kapcsolatban. Az előadás ahhoz szeretett volna hozzájárulni, hogy a laikus és a szakmai tudás (az alternatív és autoritatív tudás) közötti határok értetőbbé váljanak.

LENKA VRÁBLÍKOVÁ a nőművész identitásának problémáját vizsgálta előadásában. Megállapította, hogy a feminista kritika alkalmazása ellenére a művészetről és a művésztől alkotott kép kizárólag maszkulin kategóriaként működik. A pszichoanalízis eszközeivel arra tett kísérletet, hogy feltárja a férfiközpontú művészi identitás e hagyományos stratégiáit, s ezek viszonyát a művészettel foglalkozni kívánó nőkhöz. A későbbiekben pedig felsorolta azokat a lehetőségeket, amelyeket a feminista elmélet kínál fel a nőművészi identitás megalkotására. Konkrétan itt a hagyományos oidipuszi, apáról fiúra áttevő hagyományos pedagógiai átvitel helyett az anya-lány kapcsolatra helyezi a hangsúlyt Julia Kristeva, Judith Butler és Luce Irigaray elméletei alapján.

A konferencia anyagai a Cseh Tudományos Akadémia Szociológiai Intézetének folyóirataiban jelennek meg.